kasvab kui kahaneb. Peale muu loeb ta aa. 1843—45 veel ülikoolis farmakoloogiaprofessori asetäitjana ka arstiteadust. Ülekoormatuse tagajärjel muutusid ta haiguseperioodid ikka sagedamaks ja kardetavamaks. »1/4 inimese tervisega pean ma 2 inimese töö tegema,« kirjutab ta ise; kõik ta viimsed aa. näivad olevat üks ainus kirglik võitlus raugeva tervise ja ikka suureneva tööhimu ning tahtejõu vahel. Rõugete-, kõhutõve- ja koolera-epideemia kisuvad ta aeg-ajalt jälle end võitluseks pingutama, nii et ta vahel nädalate kaupa rõivaist lahti ei saa. 1849. a. sügisest peale läheneb siis tervis kiiresti kaole ja 10. IV 1850 lõpetab äkiline verevool ta kuni viimase ajani ikka veel lootusi ja uusi kavatsusi hellitava elu.

Tartu elanikkude, eriti vaesema kihi, s. o. eestlaste, seas mälestati F.-i kaua kui kõige vastutulelikumat, hoolsat ja kohusetruud arsti ning haruldaselt heldet ja ohvrimeelset isikut; lähemate tutvate seas ka kui suurt looduseармastajat (m. s. olevat F. esimesena Tartu georgiine tellinud), kui kinnist, vahel karmi ja mõneti ekstsentrilist, aga siiski ikka elavat ja oma tüseda huumoriga lõbusat seltskonnainimest. Mis aga kogu Eesti kultuuri-ajalugu F.-i kui XIX a. s. esimese poole vist küll kõige mõjukamat eestlast kohustab mälestama, see on muidugi tema kirjatööd ja neis kui ka isiklikus elus avaldunud vaated. Just viimaseid peab ülitähtsaks hindama, kuna suurel määral just neist on olenenud kogu pärastise ärkamisaja ilme. F.-i üld-ilmavaate vabameelsus ning käre vastolu kiriklastega leiab jätkaja sõber Kreutzwaldis. F.-i sotsiaalsete vaadete äge protest mõisnikkude kurnamispolitika vastu ja üllatavalt julge talupoegade kaitsmine (millest tunnistab eriti tema käsikirjaliselt jäädvustatud tüli parun v. Nolckeniga a. 1842) jätkub alles C. R. Jakobsoni tegevuses 30 a. hiljemini. Eestluse suhtes polnud ta küll veel nii teadlik rahvuslane kui ta järelkäijad; kosmopoliitsusse kalduv ratsionalism ja tolleaegsete eesti talupoegade äärmiselt vilets ja ikka enam halvenev seisukord ning väljarändamine kasvatas temas pigemini kahtlust, kas eestlus üldse varssi välja ei sure. Aga ometi on ta ka siin rahvusliku ärkamise mõjukas eelkäija eesti mineviku romantilise austajana ning sakslaste kui ajalooliste rõhujate paljastajana (»vandalisierende Eroberer«). Ja just temalt enam kui üheltki teiselt on pärit see eesti keele, mütoloogia ning rahvaluule aukohale tõstmine ning isegi nende väärtuse ülihindamine, mis kogu ärkamisaja rahvuslusele nii iseloomustav. Ühtlasi pärandus edasi ka tema puudulik käsitus eesti rahvaluule ja -usu tõsisest olemusest, selle segamine võõraste elementidega ja püüded seda omalt poolt ümber tehes ilustada. Kõige selle tähtsama saaduse ja ühtlasi ärkamisaja peamise idooli ning julgustaja, »Kalevipoja«-eepose mõtte algatus ning kontseptsioon on samuti temalt, ja terve eepose sündmustik ning põhilaad kannab suurel määral tema vaimu pitsatit.

Rahvaluule ja -usu kohta on F. avaldanud: 1) »Esthnische Sagen«, Verh. GEG I, 1, lk. 38—47, a. 1840 (sisaldab lood Emajõe sündimisest, Vanemuise laulust ja keelte keetmisest); 2) »Koit und Ämarik«, Verh. GEG. I, 3, lk. 84—86, a. 1844; 3) »Wie war der heidnische Glaube der alten Esten beschaffen«, Verh. II, 2, lk. 63—68, a. 1848 (sisaldab m. s. tutva loomisloo); 4) »Die Sage von Wannemuine«, Verh. II, 4, lk. 72—76, a. 1852 (sisaldab Vanemuise lahkumisloo, Endla järve kirjelduse ja Juta ning Endla loo); 5) Forselius-Boecleri« Der Einfält. Ehsten Abergläub. Gebräuche . . .« lisaks eesti muinasusu üle koguköites *Scr. rer. Liv.* II, lk. 681—84; 6) »Die Sage vom Kallewi poeg« 1839 (käsikirjana Õp. E. S.-i kogus). — Kõigi nende nimeliselt rahva loodud lugude ehtsuse pärast on algusest saadik tänini palju vaieldud. Võib ju olla, et mõned andmed nendeks on kuuldud ka rahva suust, kuid igatahes on F. nad siis üsna omapäraselt ümber töötanud, Soome mütoloogiast võetud ja eestipäraseks moonutatud nimedega varustanud ja teatava pseudoklassilis-romantilise vaimuga ilmestanud (Vana-Isa vastab umbes Zeus'ile). Kuid mõned neist on säärastenagi küllalt ilusad luuletooted ja äratasidki ilmudes suurt vaimustust nii oma- kui välismaises lugejakonnas, eriti »Koit und Ämarik«. Neid tervitati kui eesti kirjanduse esimesi kunsttöid, nad tõstsid lugupidamist eestlastest suuresti ja kihutasid seega estofiile veel hoogsamale rahvaluule harrastusele ja eepose loomise püüdeile.

Päris eestikeelne eesti kirjandus F.-ilt on palju vähenõudlikum. Selle moodustavad luuletused: 1) »Suur on Jummal so ram«, Verh. II, 4, lk. 78, a. 1852, kirjutatud arvat. enne 1840. a., huvitav eriti oma Asklepiose stroofi esmakordse, aga üsna hästi õnnestunud eestikeelse rakendusega kui ka oma Klopstocki-laadse pateetilise ja eleegilise sisuga; 2) »Järva-ma vanna-mehhe õppetussed«, Tarto- ja Võrro-ma rahva Kalendris 1840, kogu epigramme eleegilise distihoni värsimõõdus; 3) »Piibo jut«, mis ka olevat kirjutatud enne 1840. a. noorpõlveармastuse mälestuseks, ilmunud Ma-rahva Kalendris 1846, lk. 44—45, esimest korda uues kirjaviisis; värsimõõduks samuti distihon. Eestikeelse proosana ilmusid F.-ilt samuti veel praegugi huviga loetavad humoristlikud

Eesti biograafiline leksikon, 1926-1929, lk. 97